

Väitösikkuna

Petteri Muukkonen^a

Maantieteen oppiaineen merkityksellisiä taitoja etsimässä

Maantiede on oppiaine ja tieteenala, jonka keskeinen tavoite on ymmärtää ja selittää alueellisia piirteitä, eroja ja yhtäläisyyksiä sekä niihin liittyviä maantieteellisiä ilmiöitä ja prosesseja. Nämä prosessit ovat muovanneet ympäristöä, luontoa sekä ihmisen toimintaa ja mahdollisuuksia elää eri osissa maailmaa ja eri alueilla – ja nämä ilmiöt ja prosessit muuttavat ja muovaavat maailmaa edelleen jatkuvasti. Maailma on siis jatkuvassa muutoksessa. Maantieteen oppiaineen keskiössä ovat siis spatiaalisuus, maantieteelliset prosessit sekä niiden tarkastelu eri mittakaavatasoilla aina paikallisesta globaaliin. Lisäksi maantiede opettaa ymmärtämään ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Ihminen muokkaa asuinympäristöään, ja päinvastoin luonto määrittää ihmistoimintaa, kuten viljely- tai asuinmahdollisuuksia. Jotta nuorista voi kasvaa maantieteellisesti kykeneviä ajattelijoita ja toimijoita vaikkapa huomioimaan kestävä kehitys ja konflikteja maailmalla tai osallistumaan paikallisesti kaupunkisuunnitteluun, täytyy meidän tutkijoiden, opettajien ja opetuksenjärjestäjien tunnistaa, mitä keskeisiä taitoja maantieteen tulee opettaa.

Peruskoulun alaluokilla maantiede on osa ympäristöoppia, yläluokilla oppiaine on maantieto ja lukiossa maantiede. Tässä näkyy sekä kehitys ja kasvu tiedosta tietämykseen, että oppilaiden osaamisen ja taitojen kasvu ja syventyminen. Maantiede ei ole oppiaineena vain paikannimien opettelua ja pääkaupunkien ja väkilukujen ulkomuistista luettelemista. Tämä on yleinen harhakäsitys ja tuttua meille maantieteen opettajille, kun kerromme jollekin olevamme maantieteen opettaja: ”*Ai, no sittenhän sinä osaat kaikkien maailman valtioiden liput?*”. Toki alueiden ja paikkojen tuntemus luo osaamista sitoa maantieteellisiä prosesseja, ilmiöitä ja uutisia oikeaan paikkaan ja ympäristöön. Mutta korkeammilla maantieteellisillä taidoilla pitää päästä tästä korkeammalle.

Väitöskirjassaan maantieteen opettajankouluttaja ja opettajankoulutuksen tutkija Eerika Virranmäki Oulun yliopistosta tutustuttaa meidät siihen, millaisia maantieteen oppiaineelle olennaisia ja merkityksellisiä ajattelun taitoja esiintyy maantieteen opetuksessa, kuten esimerkiksi lukioidemme opetusta ohjaavissa Lukion opetussuunnitelmien perusteissa sekä valtakunnallisissa ylioppilaskokeissa. Lukion opetussuunnitelmien perusteet ovat oleellinen tutkimuksen kohde, koska ne ohjaavat lukiodien maantieteen opetuksen tavoitteita. Niitä tulkitaan ja sovelletaan paikallisesti kunnissa, kouluissa, luokissa ja maantieteen opettajien kesken. Lisäksi oppikirjat ja ylioppilaskokeet omalta osaltaan tulkitsevat maantieteen opetuksen sisältöjä. Maantieteellä on oppiaineena mahdollisuus kasvattaa ja herättää oppilaita ymmärtämään maailman moninaisuutta, havainnollistamaan ja tulkitsemaan maailmaa ja sen uutisia kriittisesti, ja auttaa kasvattamaan nuorista tulevaisuuden vastuunottajia.

^a Geotieteiden ja maantieteen osasto, Helsingin yliopisto, petteri.muukkonen@helsinki.fi

Oppimiskäsitykset ovat muuttuneet opetuksen ja oppimisen tutkimuksessa vuosikymmenten saatossa: opettajasta tiedon välittäjänä ja kaatajana aina oppijan näkemiseen aktiivisena toimijana oppimisessa, tai jopa tutkimukselliseen ja kokeilevaan oppimiskäsitykseen. Näissä keskeistä on pohdinta siitä, kuka toimii oppimisen mahdollistajana ja ymmärryksen rakentajana ja millä tavalla. Väitöskirjassaan Virranmäki puhuu maantieteen oppiaineen merkityksellisistä ajattelun taidoista. Näissäkin voidaan peilata oppijan omaa asemaa ja roolia suhteessa oppimiseen ja tavoiteltaviin ajattelun taitoihin ja taidon tasoihin. Toistaako oppija vain muistin varassa hänelle annettua tietoa? Vai kykeneekö oppija analysoimaan, vertailemaan tai jopa luomaan jotakin uutta? Näistä kysymyksistä jälkimmäinen edustaa korkeampia ajattelun taidon tasoja. Kun eritasoisia ajattelun taidon tasoja suunnitellaan opetussuunnitelmiin, kurssikuvauksiin, opetukseen tai arviointeihin, sovelletaan usein uudistettua Bloomin taksonomiaa (Anderson & Krathwohl 2001). Eerika Virranmäki tutki väitöskirjassaan maantieteen ylioppilaskokeiden koekysymysten edellyttämiä ajattelun taidon tasoja ja maantieteelle merkityksellisiä ajattelun taitoja. Hän yhdisti tarkasteluihinsa maantieteen oppiaineen tarjoamien merkityksellisten taitojen luokitteluja. Lisäksi hän myös kokeili soveltaa Bloomin taksonomiaa ylioppilaskokeiden koevastauksiin.

Väitöstilaisuudessaan maantieteen opettajankouluttaja ja tutkija Virranmäki onnistui puolustamaan väitöskirjaansa ansiokkaasti ja asiantuntevasti. Hän on onnistunut väitöskirjassaan pohtimaan suomalaisen maantieteen lukio-opetuksen keskeisiä ja merkityksellisiä ajattelutaitoja ja tietoja – ja sitä miten maantiede oppiaineena voisi näitä edistää. Väitöstilaisuudessa sekä keskusteltiin tutkimuksesta opettajien näkemyksistä, että saatiin kuva maantieteen ylioppilaskokeiden tavoista haastaa oppilaat tuomaan esille ja käyttämään merkityksellisiä ajattelutaitoja, ja toisaalta myös siitä, kuinka ylioppilaskokeisiin osallistuvat kokelaat suoriutuvat kokeessa.

Virranmäen väitöskirja täydentää aiheen kansainvälistä keskustelua ja tutkimusta. Se luo yhteyden kansainvälisen aiheen tutkimuksen ja suomalaisen lukion maantieteen opetuksen välille. Lisäksi tämä väitöskirja tarjoaa suuntaviivoja maantieteen oppiaineen kehittämiseen käytännössä Suomessa esimerkiksi opetussuunnitelmien perusteiden suunnittelussa, opettajille mahdollisuuden huomioida maantieteen merkityksellistä antia sekä uusia ajatuksia kokeiden ja arviointien järjestäjille. Väitöstilaisuuden (4.3.2022) päätteeksi esitin Oulun yliopiston tohtorikoulutusohjelmalle opettajankouluttajan ja tutkijan Eerika Virranmäen väitöskirjan hyväksymistä.

Väitöskirja: Virranmäki, E. (2022) *Geography's ability to enhance powerful thinking skills and knowledge*. Nordia Geographical Publications 51(1) 1–78. <https://doi.org/10.30671/nordia.113997>

Lähteet

Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (toim.) (2001) *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman, New York.